

תחילה, וְהָרָא אֶשְׁמִים – ורק לאחר מכן מברכים על הבשמים,
ומדוע הקדמת את ברכת הבשמים לברכת הנר.
מבררת הגמרא: וְאֵי הָיָא – והיכן מצינו את דבריהם של בית
שמאי ובית הלל. מבארת הגמרא: דָּתָנ – שכן שנינו במסכת
ברכות (83), לגבי אדם שאין לו אלא כוס יין אחת, והוא צריך גם
להבדיל בה וגם לברך עליה ברכת המזון, שנחלקו בית שמאי ובית
הלל כיצד יאמר את סדר הברכות. בֵּית שְׁמַאי אומרים, סדר
הברכות כך הוא, נֵר, וברכת המזון, בְּשָׁמִים, וְהַבְדִּילָה. וְבֵית הֵלֵל
אומרים, יברך כסדר הזה, נֵר, וּבְשָׁמִים, וברכת המזון, וְהַבְדִּילָה.
ומתבאר מדברי המשנה, שבין בית שמאי ובין בית הלל מודים
שברכת הנר קודמת לברכת הבשמים, ולא נחלקו אלא לגבי ברכת
המזון, אם קודמת היא לבשמים או לא, ולפיכך תמה רב הונא בר
יהודה על רבא, שהקדים את ברכת הבשמים לברכת הנר.
הגמרא מביאה את תשובת רבא לקושיא זו: עֲנִי רָבָא בְּתַרְיָה – ענה
רבא אחר דברי רב הונא בר יהודה, וְאָמַר לוֹ כִּי, משנה זו שאתה
שונה דְּבַרֵּי רַבִּי מֵאִיר, היא, שכן שנה את מחלוקת בית שמאי ובית
הלל. אֲכַל רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, שלא נחלקו בֵּית שְׁמַאי וְבֵית הֵלֵל עַל
הַמְּזוֹן שֶׁהוּא בְּתַחֲתָהּ – שמברכים עליו בתחילה, וְעַל הַבְּדִילָה שֶׁהִיא
בְּסוּף כָּל הַבְּרִכּוֹת, עַל מֶה נִחְלָקוּ בֵּית שְׁמַאי וְבֵית הֵלֵל, עַל בְּרִכַּת
הַמֵּאֹר וְעַל בְּרִכַּת הַבְּשָׁמִים, שְׁבִית שְׁמַאי אומרים, מברך תחילה על
הַמֵּאֹר וְאַחֵר כֶּף עַל הַבְּשָׁמִים, וְבֵית הֵלֵל אומרים, מברך תחילה
על הַבְּשָׁמִים וְאַחֵר כֶּף עַל הַמֵּאֹר. וְאָמַר עַל כֶּךָ רַבִּי יוֹחָנָן, נִהְיָ הָעָם
לְהַלְכָה בְּדַעַת בֵּית הֵלֵל, וְאֵלִיפָא – וכפי שיטתו דְּרַבִּי יְהוּדָה,
דהיינו, שמברכים כסדר הזה, מזון, בשמים, נר והבדלה. ונמצא,
שיש להקדים את ברכת הבשמים לברכת הנר.
הגמרא מביאה מעשה נוסף באמורא שנודמן לבית רבא, ועוברת
לדון בענין ברכה ראשונה על כוס יין של ברכת המזון: רַב יַעֲקֹב בִּר
אָבָא אִיקְלַע – נודמן לְבִי – לביתו של רָבָא ביום השבת. תָּחָה –
ראהו רב יעקב לרבא, דְּרַבִּי – שבירך ברכת 'בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן'
אֶבְסָא קָמָא – על כוס ראשון של יין ששתה, ולאחר סיום הסעודה
וברכת המזון תָּרַד בְּרִיךְ – חזר רבא ובירך 'בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן' אֶבְסָא
דְּבְרַבְרָה – על כוס היין שבירך עליה ברכת המזון, וְאִישׁ שְׁתִּי – ושתה
לאותה הכוס. אָמַר לִיה רַב יַעֲקֹב לרבא, לְמָה לָּךְ בּוֹלִי הָאִי – מדוע
צריך אתה לכל זה, לברך 'בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן' כמה פעמים, הָא בְּרִיךְ
לָן מִרְחָא זִימָנָא – הרי כבר ברכת פעם אחת, וברכה זו פוטרת
אף את כוס היין של ברכת המזון.
אָמַר לִיה רַבא לרב יעקב, בִּי תוּיָן בִּי רִישׁ גְּלוּתָא חֲבִי עֲבָדִין –
כשהיינו בביתו של ראש הגולה כך עשינו, שברכנו 'בּוֹרָא פְּרִי
הַגֶּפֶן' על כל כוס של יין שהוגשה לפנינו.
אָמַר לִיה רַב יַעֲקֹב לרבא, תִּינַח בִּי רִישׁ גְּלוּתָא דְּחֲבִי (עבד) [עֲבָדִין]
– מיושב הדבר שהיינו עושים כן בבית ראש הגולה, דְּסָפֵק מִיֵּיתִי
לָן סָפֵק לֹא מִיֵּיתִי לָן – לפי שמסופקים היינו מתחילה, בשעה
שהביאו לנו כוס אחת של יין, אם יביאו לנו לאחר מכן כוס נוספת,
ולפיכך כאשר ברכנו על הכוס הראשונה לא נתכוונו לפטור
בברכה זו כוס אחרת, ועל כן הוצרכנו לחזור ולברך על כל כוס
וכוס. אבל חָכָא – כאן, הָא מִנַּח סָפֵק קָמִין וְדַעְתָּן עֵלְיוּתָא – הרי
מונחת הכוס לפנינו ודעתנו עליה, שכבר מתחילה כשברכת על
הכוס הראשונה יודע היית שתשתה לאחר הסעודה כוס של ברכת
המזון, ונתכוונת לפטורה בברכה הראשונה, ואם כן מדוע הוצרכת
לשוב ולברך עליה 'בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן'.
ומתממת קושיא זו השיב רבא לרב יעקב טעם אחר. אָמַר לִיה רַבא,
אָנָּא עֲבָדִי – אני נהגתי בזה בְּתַלְמִידֵי דְרַבִּי. שכן מעשה היה, דְּרַבִּי
בְּרִינָא וְרַב תַּנְיָאֵל תַּלְמִידֵי דְרַבִּי הָווּ יְתִבִּי בְּסַעֲדֵיתָא – יושבים היו
בסעודה,

וְרַבָּא אָמַר, יחנ"ק – יין, 'הבדלה', נר, 'קידוש'. לפי שהוא סובר
כשמואל, שיש להקדים את ברכת ההבדלה לברכת הקידוש, אך
מאידיך הוא סובר שאין ראוי לסמוך אותן יחדיו, שכן סותרות הן
זו לזו, ועל כן קבע ביניהם את ברכת 'מאורי האש'. וברכת היין
ראשונה לדעתו משום שהוא 'תדיר'.
וְלִי אָמַר, קני"ה – 'קידוש', נר, 'יין', 'הבדלה'. שכן הוא סובר
כרב, שקידוש קודם להבדלה, אך נחלק עליו לגבי ברכת היין,
וסובר שיש לסמוך אותה לברכת ההבדלה, שאם לא כן אין נראה
הדבר שמבדיל על היין.
וְרַבִּנָּן אָמַר, קני"ה – 'קידוש', 'יין', נר, 'הבדלה'. וסוברים כרב,
שקידוש קודם להבדלה, וכליו, שיש לסמוך את ברכת היין לברכת
ההבדלה, אלא שהם סוברים שיש להקדים את ברכת הנר לברכת
ההבדלה, כמו בכל מוצאי שבת, ולפיכך קבעו תחילה את ברכת
הקידוש, ולאחריה סדר הבדלה הרגיל, יין, נר והבדלה.
מִר בְּרִיה דְּרַבָּנָא אָמַר, נח"ה – נר, 'קידוש', 'יין', 'הבדלה'. וטעמו,
שיש להקדים קידוש להבדלה, כרב, וכן צריך לסמוך את ברכת
היין להבדלה, כליו, אך הוא סובר שיש להקדים את ברכת הנר
לכל הברכות, לפי שהוא נהנה ממנו תחילה.
מִרְתָּא אָמַר מִשְׁמִית דְּרַבִּי יְהוֹשֻעַ, נח"ה – נר, 'יין', 'הבדלה',
'קידוש'. שהבדלה קודמת לקידוש, כשמואל, והיין קודם להם
שהוא 'תדיר'.
שָׁלַח לִיה אֲבוּהִי – (אביו) דְּשְׁמוּאֵל לְרַבִּי, וְלַמְדֵּנוּ רַבִּינוּ, סֵדֵר הַבְּדִלוֹת
הָיָא – כיצד מבדילים ביום טוב שחל במוצאי שבת. שָׁלַח לִיה רַבִּי,
כֶּף אָמַר רַבִּי יְשֻעָאֵל בִּר רַבִּי יוֹסֵף, שְׁאָמַר מִשׁוּם אֲבִיו, שְׁאָמַר מִשׁוּם
רַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן יְנָיָה, נח"ה – נר, 'הבדלה', 'יין', 'קידוש'. שכן הוא
סובר שהבדלה קודמת לקידוש, ודעתו היא שיש לקבוע את ברכת
היין בין הבדלה לקידוש מאחר והוא נתקן על שניהם, אבל ברכת
הנר ניתן לאומרה אף בלא כוס.
הגמרא מבארת את טעם הסוברים שברכת הבדלה קודמת
לברכת הקידוש: אָמַר רַבִּי תַנְיָנָא, מִשְׁלַל – משולים דבריו דְּרַבִּי
יְהוֹשֻעַ בֶּן יְנָיָה, הַסּוֹבֵר שֶׁהַבְּדִילָה קודמת לקידוש. לְמַלְךְ שִׁינְאָא מִן
הַעִיר, וְאִתּוֹתָהּ שַׁעֲה אֶפְרָסִים – (שר) נִכְנָס לַעִיר, אִזִּי בְנֵי הַעִיר
מְלֻוִּין תַּחֲלִילָא אֶת הַמֶּלֶךְ, וְאַחֵר כֶּף הֵם יוֹצֵאִים לְקִרְיַת הָאֶפְרָסִים
לְקַבֵּל פָּנָיו. כִּי יִשְׂרָאֵל מְלֹכִים תַּחֲלִילָא אֶת שַׁבַּת הַמַּלְכָּה בְּבִרְכַּת
הַבְּדִילָה, ולאחר מכן מקבלים את היום טוב בברכת הקידוש.
הגמרא מבארת מה היא הדין לשיטת רב כשמוסיפים ברכת 'זמן':
מֵאִי הָיָא עֲלָה – מה היא עליה, כלומר, מה היא הדין לשיטת רב
הסובר 'יקנ"ה', באופן שמוסיפים גם את ברכת 'זמן' ו'שהחינו',
היכן יש להוסיף אותה.
מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בענין זה: אֲבִי אָמַר, יקנ"ה –
'יין', 'קידוש', 'זמן', נר, 'הבדלה'. וטעמו, שמאחר ומתחיל לקדש
יש לו לגמור את כל ענין הקידוש עד סופו, וברכת ה'זמן' אחר
הקידוש היא נמשכת, שהרי קדושת היום היא הגורמת לברכת
ה'זמן', אבל ההבדלה אינה גורמת לומר ברכה זו.
וְרַבָּא אָמַר, יקנ"ה – 'יין', 'קידוש', נר, 'הבדלה', 'זמן'. וטעמו,
שכשם שבקידוש סתם אומרים את ברכת ה'זמן' לבסוף, כך יש
לאומרה אף כאן בסוף כל הברכות, אחר ברכות הנר וההבדלה.
מסיקה הגמרא: וְהִילָכְתָּא – והלכה כדברי רָבָא.
הגמרא מביאה מעשה בענין סדר ברכות הבדלה שבכל מוצאי
שבת: רַב הוּנָא בִּר יְהוּדָה אִיקְלַע – נודמן לְבִי – לביתו רָבָא במוצאי
שבת, אִיִּיתוּ לְקַמְיָהּ – הביאו לפניו הָמָא וְנֵר – וּבְשָׁמִים
להבדלה. בְּרִיךְ רָבָא אֶשְׁמִים בְּרִישָׁא – בירך רבא על הבשמים
תחילה, וְהָרָא מֵאֹר – ואחר כך בירך על הנר. אָמַר לִיה רַב הוּנָא
בִּר יְהוּדָה לרבא, לאחר שגמר את ההבדלה, וְהָא – (והרי) בין בֵּית
שְׁמַאי וּבֵין בֵּית הֵלֵל סוֹבְרִים שֶׁמְבָרְכִים עַל הַמֵּאֹר בְּרִישָׁא –

פסחים דף קג עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שלישי)

להבדלה, ואין צריך לברך 'בורא פרי הגפן' שתי פעמים. ויש
ללמוד משם, שכשם שסובר רב שברכת הקידוש אינה מפסקת בין
ברכת 'בורא פרי הגפן' לברכת הבדלה, כך ברכת המזון אינה
מפסקת את הברכות שבירך מקודם לכן, ועל כן המברך 'בורא פרי
הגפן' בתוך הסעודה אינו צריך לשוב ולברך אחר ברכת המזון.
הגמרא דוחה את דברי רב אשי: ולא היא – אין לדמות הדינים זה
לזה, משום דהתם – שם, גבי 'ה' לן ונברך', עקר דעתיה ממשתיא
– עקר האומר את דעתו מלשנות עוד, ולפיכך הוא צריך לשוב
ולברך 'בורא פרי הגפן' אחר ברכת המזון, אבל התם – כאן, לגבי
יום טוב שחל במוצאי שבת, לא עקר דעתיה ממשתיא – לא עקר
המקדש את דעתו מלשנות, שהרי עדיין לא שנתה, ודעתו לשנות
בסיום כל הברכות, ועל כן אינו צריך לברך 'בורא פרי הגפן' שתי
פעמים.
הגמרא שבה למעשה של רב יעקב בר אבא (לעיל ע"א), שנזמן
בשבת לביתו של רבא, וחזרת לדון בענין הבדלה: כי מנא
לאבדולי – כאשר יצאה השבת והגיע זמן ההבדלה, קם שמיניה –
קם שמשו של רבא, ואדליק אבוקה משרנא – והדליק אבוקה מנר
שעמד שם, לצורך ברכת 'בורא מאורי האש'.
אמר ליה רב יעקב לרבא, לאחר גמר ההבדלה, למה לך בולי האי
– מדוע צריך אתה לכל זה, להדליק אבוקה מן הנר, הא מנחא
שרנא – הרי מונח הנר לפניך, ויכול אתה לברך עליו ברכת 'בורא
מאורי האש'.
אמר ליה רבא לרב יעקב, שמעא מדעתיה דנפשיה קא עבדי –
השמש מדעת עצמו עשה כן, ולא צייתי לעשות זאת.
אמר ליה רב יעקב לרבא, אי לא שמיני ליה מיניה דמר, לא הוה עבדי
– אם לא ששמע השמש ממך שיש מצוה לברך על אבוקה, לא
היה עושה כן מדעתו.
אמר ליה רבא לרב יעקב, לא סבר ליה מר – וכי אין אתה סובר
שהדלקת אבוקה לצורך הבדלה היא מצוה מן המובחר.
הגמרא ממשיכה לבאר את הנהגתו של רבא בסדר ההבדלה,
באותו מעשה עם רב יעקב בר אבא: פתח רבא בברכת ההבדלה,
ואמר 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, המבדיל בין קודש לחול,
בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי
המעשה, ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לחול'.
אמר ליה רב יעקב לרבא לאחר גמר ההבדלה, למה לך בולי האי
– מדוע צריך אתה לכל זה, לומר בברכה זו ארבעה ענינים של
'הבדלה': והאמר (והרי אמר) רב יהודה אמר (בשם) רב, המבדיל
בין קודש לחול, זו היא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא, ולא היה
אומר יותר מכך.
אמר ליה רבא לרב יעקב, אנא כהא סבירא לי – אני סובר כשיטה
זו, דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, הפוחת – הממעט לומר
עניני 'הבדלה' בברכת ההבדלה, לא יפחות ממשלש 'הבדלות',
והפוסף – המרבה ב'הבדלות', לא יוסף על שבע 'הבדלות'.
ושיטה זו חולקת על רבי יהודה הנשיא, וסוברת שאין די לומר רק
'המבדיל בין קודש לחול'.
אמר ליה רב יעקב לרבא,

קאי עלייהו – עמד עליהם לשמשם רב יבא סבא. אמר ליה רב
ברונא ורב חננאל לרב יבא סבא, הב לן וניכרי – מזוג לנו כוס יין
ונברך עליה ברכת המזון. לפסוף – לבסוף חזרו בהם מכוונתם לברך
עתה ברכת המזון, ואמר ליה לרב יבא סבא, הב לן ונישתי – מזוג
לנו כוס יין ונשתה. אמר להו רב יבא סבא, הכי (כן) אמר רב, בין
דאמרינו הב לן וניכרי – מאחר ואמרתם 'מזוג לנו יין ונברך',
אייתקרא לבו למינתי – נאסרה עליכם מעתה השתייה, עד
שתברכו תחילה ברכת המזון. מאי טעמא – ומה הוא טעמו של
דבר, משום דאפיתיו דעתיכו – משעה שנתתם דעתכם לברך
ברכת המזון הסחתם דעתכם מלאכול ולשתות עוד.
מתבאר ממעשה זה, שברכת המזון מסיחה את הדעת מהסעודה,
וצריך לחזור ולברך לאחריה אם רוצה לאכול או לשתות, ומטעם
זה נהג רבא לשוב ולברך 'בורא פרי הגפן' אחר ברכת המזון, אף
שכבר בירך מקודם לכן על היין ששתה.
הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: אמיר ומר וזמרא ורב אשי
הוו יתבי בפעודה – יושבים היו בסעודה, בימות החול, וקאי עלייהו
ועמד עליהם לשמשם רב אחא בריה (בנו) דרבא. ונחלקו
אמוראים אלו בהנהגתם לגבי הברכה על כוסות היין ששתו.
אמיר, בריה על כל קמא וקמא – בירך 'בורא פרי הגפן' בכל פעם
ששתה יין, אפילו באמצע הסעודה, ומר וזמרא, בריה אכסא קמא
ואכסא פתרא – בירך רק על הכוס הראשונה והאחרונה, דהיינו,
זו שלאחר ברכת המזון, רב אשי, בריה אכסא קמא ותו לא בריה –
בירך על הכוס הראשונה בלבד, ושוב לא בירך כלל.
אמר להו (להם) רב אחא בר רבא, אנן כמאן נעביד – אנו כשיטת
מי נעשה, מאחר שכל אחד מכם נוהג באופן אחר.
ומכיון ששאל מהם כיצד היא ההלכה, ביאר לו כל אחד
מהאמוראים את טעם הנהגתו: אמיר אמר, טעם הדבר שאני
מברך על כל כוס, לפי שבכל פעם שאני שותה נמלך אנא –
מתיעץ אני בדעתי לשתות. כלומר, מתחילה כששיתי כוס אחת
הסחתי דעתי מלשתות עוד, ולאחר מכן חזרתי בי, ונתייעצתי
בליבי לשתות כוס אחת נוספת, ועל כן חזרתי וברכתי עליה, ושוב
הסחתי דעתי מלשתות עוד, וחזרתי ונמלכתי לשוב ולשתות, ולכן
הוצרכתי לברך על כל כוס.
מר וזמרא אמר, אנא דעברי – אני שברכתי על הכוס הראשונה
והאחרונה, נהגתי בדרך תלמידי דרב, שמנהגתם למדתי שצריך
לחזור ולברך על כוס של ברכת המזון, אף שכבר ברכתי מתחילה
על היין שבתוך המזון.
ורב אשי אמר, טעם הדבר שנהגתי לברך על כוס ראשונה בלבד,
ולא חזרתי לברך על היין שאחר ברכת המזון כשיטתם של
תלמידי רב, לפי שאני סובר דלית הילכתא – שאין הלכה בתלמידי
דרב, ולא אמר רב דין זה מעולם, אלא הוא סובר שהמברך ברכת
המזון אינו מסיח דעתו מלשתות. והראיה לכך היא, דהא – שהרי
מצינו מחלוקת אמוראים (לעיל קב) לגבי סדר הברכות בקידוש
והבדלה של יום טוב שחל להיות אחר השבת, ואמר בזה רב, בסדר
הברכות הוא יקנה – יין, קידוש, צר', 'הבדלה'. דהיינו, שמברך
בתחילה 'בורא פרי הגפן', וברכה זו מועילה הן לקידוש והן